

ПРОМОВИРАЊЕ НА КОНСТРУКТИВЕН КАПИТАЛ ВО БУГАРИЈА И СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Policy Brief No. 117, ноември 2022 година

Војната во Украина повторно го заживеа фокусот кај ЕУ за потребата од побрза, но сепак базирана на заслуги, интеграција на земјите од Западен Балкан и на земјите од источното соседство на Европската Унија. Европската комисија и земјите-членки се обидоа да ги решат постоечките билатерални прашања во регионот кои го попречуваат напредокот во пристапувањето и кои го нарушуваат процесот на интеграција, но кои исто така беа и влезна точка за малигни странски сили, како што е Русија. Едно од тие отворени прашања е актуелната тензија меѓу Бугарија и Северна Македонија.

Во изминативе две децении, Бугарија и Северна Македонија постигнаа значителен политички, социјален и економски напредок. Сепак, двете земји се соочуваат со големи предизвици кои имаат врска со **нецелосната реформска агенда** во доменот на владеење на правото и големата дискрепанција помеѓу правото и практиката. Бугарија сè уште се соочува со голем број на социо-економски пречки кои траат веќе подолго време и е земја која има најниска продуктивност и БДП по глава на жител во ЕУ. Важно е да се потенцира фактот дека земјата сè уште не станала членка на Шенген зоната, и покрај тоа што ги исполнила техничките критериуми уште во 2014 година, ниту на Еврозоната (иако е предмет на аранжман од страна на валутен одбор) или на ОЕЦД. Северна Македонија допрва треба да ги заокружи важните структурни економски реформи, поради кои невработеноста и неформалната економија се одржуваа на високо ниво. Пристапувањето и интеграцијата во ЕУ имаат значајна улога во агендите за модернизација на

КЛУЧНИ ПОЕНТИ

- Во изминативе 20 години, Бугарија и Северна Македонија постигнаа значителен напредок кон евроатлантските интеграции. Сепак, двете земји се соочуваат со **значителни предизвици во управувањето** кои овозможуваат заробување на државата и медиумите, кои му штетат на просперитетот и ја ослабуваат европската безбедност.
- По изнесувањето на францускиот предлог за решавање на преостанатите трнливи разлики меѓу двете земји, време е владите во Софија и Скопје да дадат приоритет на една **заедничка агенда за инвестиции и раст**. Рамките на ЕУ и НАТО обезбедуваат доволно ресурси за спроведување на една таква агенда. Во периодот 2021 – 2027 година, Бугарија се очекува да го добие најголемиот инвестициски пакет во јавниот сектор во својата историја, додека Северна Македонија може да има корист од значителното зголемување на финансирањето од страна на ЕУ и САД.
- Бугарија и Северна Македонија треба да се обидат да ги искористат овие значителни јавни ресурси за да привлечат најмалку три пати повеќе **конструктивен капитал од приватниот сектор** т.е. инвестиции кои се транспарентни, одговорни и пазарно ориентирани.
- Двете земји треба да ја забрзаат меѓусебната трговија и инвестиции, да го зголемат бројот и разновидноста на заедничките проекти со ЕУ во областите на дигитализација и зелена транзиција, да ја **заокружат својата железничка и патна поврзаност, да ги поврзат своите мрежи за гас и електрична енергија** и да создадат можности приватниот сектор и граѓанското општество да се вклучат во заедничко јавно-приватно партнерство.
- Бугарија би можела да го предводи патот преку посветување на повеќе **национални ресурси за целите на поврзување и за развојна помош**. Таа би можела да го овозможи целиот правен корпус на европското *acquis*, како и техничка помош во подготовка на Северна Македонија за пристапување во ЕУ. Скопје би можело да стави приоритет на **коридорите Исток-Запад и на развојот на пограничниот регион**.

двете земји, кои постојано се соочуваа со пречки поради војните во поранешна Југославија, кризата во еврозоната и војната во Украина, како и поради суштинските билатерални несогласувања во регионот на Југоисточна Европа (ЈИЕ).

Инструментот за закрепнување и отпорност на ЕУ (RRF) ѝ овозможува на Бугарија пакет за јавно финансирање за периодот до 2027 година кој е најголем во нејзината досегашна историја, додека Северна Македонија се очекува да има корист од значителното зголемување на претпристапното финансирање од ЕУ. Сепак, за да може максимално да се искористат овие можности, **двете влади мора да го искористат јавното финансирање за да привлечат конструктивен капитал¹ од приватниот сектор** т.е. инвестиции кои се транспарентни, одговорни и пазарно ориентирани. Доколку биде искористена на правилен начин, поддршката од ЕУ за јавни инвестиции може да резултира со трикратно поголем прилив на приватен конструктивен капитал од ЕУ и од САД. Зајакнувањето на соработката меѓу Софија и Скопје има потенцијал да го отвори процесот на пристапување во ЕУ за целиот регион на Западен Балкан и исто така да ги зголеми изгледите за просперитет на регионот на ЈИЕ.

Инвестиции и трговија

Во изминативе девет години, Бугарија и понатаму е втора по големина извозна дестинација на Северна Македонија. Во 2021 година македонскиот извоз во Бугарија изнесуваше 335 милиони евра, што е историски најголем износ. Слично на тоа, бугарскиот извоз кон нејзиниот југозападен сосед го достигна својот десетгодишен максимум во 2021 година, со 411 милиони евра. Северна Македонија е рангирана на 22 место кај увозните партнери на Бугарија, додека Бугарија е осми најголем увозен партнер на Северна Македонија. Двете бројки укажуваат на тоа дека постои значителен простор за **проширување на трговските односи**.

¹ **Конструктивен капитал** се однесува на добро управувани инвестициски текови кои одат во насока на транспарентни, пазарно ориентирани и одговорни цели како кај изворите на финансирање така и кај нивната крајна цел. Види повеќе: *A Framework for Constructive Capital: Investment, Integrity, Impact*, Washington D.C.: Center for International Private Enterprise, 2022.

Постои исто така и значителен простор за **продлабочување на инвестициите** меѓу двете земји. Двете земји беа едни од главните дестинации за новите странски инвестиции. Директните инвестиции од Бугарија во Северна Македонија на крајот на 2021 година беа на деветтото место со износ од 158 милиони евра². Бугарија е шестата најголема дестинација за македонски инвестиции, кои изнесуваа речиси 9 милиони евра³ во 2021 година. Бугарските компании инвестираа во банкарство и осигурување, металургија, технологија и комуникации како и во прехранбената и угостителската дејност во Северна Македонија. Бугарската софтверска индустрија се проби и во Северна Македонија. По значителната инвестиција од страна на Мусала Софт во 2015 година, најголемата бугарска софтверска компанија Scalefocus исто така влезе на македонскиот пазар во 2019 година со планирана инвестиција од 45 милиони евра, со која се очекува да се отворат околу 300 работни места. Македонските инвеститори во Бугарија се најактивни во земјоделството, ловството и шумарството и тие се на второ место, веднаш по Австрија.

Политичка рамка

Бугарија го блокираше почетокот на преговорите за пристапување на Северна Македонија кон ЕУ во периодот 2020 до 2022 година, што доведе до тоа долгогодишните незадоволства меѓу двете земји повторно да се разгорат. Овој јаз претставува политичка можност за **противниците на интеграцијата на регионот во ЕУ**, вклучително и за **про-руските субјекти во двете земји**.⁴ Политичката нестабилност во Софија и Скопје и бавното темпо на интеграцијата во ЕУ, исто така, го зацврстија дефицитот во владеењето и **ранливоста кон заробување на државата**, спречувајќи го на тој начин економскиот развој и стеснувајќи ги можностите за конструктивен капитал.⁵ **Јавните набавки и државната помош** беа

² Податоци од Бугарската народна банка.

³ Податоци од Народната банка на Република Северна Македонија.

⁴ Stefanov, R., and Vladimirov, M., *The Kremlin Playbook in Southeast Europe: Economic Influence and Sharp Power*, Sofia: Center for the Study of Democracy, 2020.

⁵ Stoyanov, A., Gerganov, A., and Yalamov, T., *State Capture Assessment Diagnostics*, Sofia: Center for the Study of Democracy, 2019; Shentov, O., Stefanov, R., and Todorov, B. (eds.), *Geopolitics, State Capture and Peak Corruption: What is Next for Anticorruption in the Western Balkans?*, SELDI, 2022.

особено засегнати од ваквиот развој на настаните, што сериозно ѝ наштети на лојалната конкуренција на пазарот.⁶ **Заробувањето на медиумите** е нешто што дополнително фати корен, ограничувајќи го така просторот за неполитизиран дијалог и за отворена дискусија.⁷ Оваа нестабилност, исто така, им овозможи на трети страни, како што се Русија, Кина и други, да се обидат да го искривоколат јавното мислење и да ѝ наштетат на економската безбедност и соработка на двете земји.⁸ Како резултат на тоа, Бугарија и Северна Македонија беа меѓу најинтензивно таргетираните земји во Европа од страна на руските дезинформации.⁹ Сепак, благодарение на напорите на француското претседателство со ЕУ и на рамката понудена од Франција за решавање на отворените прашања меѓу двете земји, можно е да се ослободи позитивната моќ која ќе овозможи промена во процесот на интеграција во ЕУ.

Во 2020 година, Бугарија и Северна Македонија копретседаваа со Берлинскиот процес.¹⁰ Првото заедничко претседателство на годишниот Самит испрати позитивен сигнал, потенцирајќи дека двете земји можат да се обединат со цел да ја одржат европската перспектива на регионот високо на агендата на ЕУ. Иако поголемиот дел од претседателството беше организирано преку интернет поради пандемијата, сепак тогашниот македонски премиер Зоран Заев отпатува во Бугарија за да копретседава во живо на средба со неговиот бугарски колега Бојко Борисов.

⁶ Mineva, D. et al., *Public Procurement Integrity in Southeast Europe: Mechanisms, Red Flags, and State-Owned Enterprises in the Energy Sector*, Sofia: Center for the Study of Democracy, 2022.

⁷ Filipova, R., Vladimirov, M., and Gerganov, A., *Tackling Kremlin's Media Capture in Southeast Europe: Shared Patterns, Specific Vulnerabilities and Responses to Russian Disinformation*, Sofia: Center for the Study of Democracy, 2021.

⁸ Студија нарочана од Европскиот парламент истакнува дека голем број медиуми во сопственост на Словенија и Унгарија во Северна Македонија активно учествуваат во кампањата за ширење дезинформација, чија цел е да се нарушат односите со Бугарија. Види European Parliament, *Mapping fake news and disinformation in the Western Balkans and identifying ways to effectively counter them*, Policy Department, DG for External Policies of the Union, PE 653.621 February 2021, pp. 28 and 30.

⁹ Center for the Study of Democracy, *Capture Proofing Media in Southeast Europe*, Policy Brief No. 98, March 2021.

¹⁰ Берлинскиот процес има за цел да ѝ помогне на Стратегијата за проширување на ЕУ преку ставање акцент на намалување на структурните разлики во земјите од Западен Балкан (и ЈИЕ) и преку промовирање на поврзаност во сите нејзини аспекти (транспорт, економија, енергетика, дигитални и нови технологии, животна средина, луѓе со луѓе, итн.).

На 18 јануари 2022 година, новите премиери на Бугарија и Северна Македонија, Кирил Петков и Димитар Ковачевски, се согласија да ги зајакнат напорите за подобрување на билатералните односи. Од почетокот на 2022 година се интензивираше секторскиот дијалог на полето на економијата, инфраструктурата, енергетиката, образованието и културата. На 17 јули 2022 година, министрите за надворешни работи на двете земји го потпишаа билатералниот протокол членот 12 од Договорот за пријателство. Меѓу другото, документот предвидува повеќе мерки за подобрување на транспортот, енергетиката и поврзаноста на индивидуално ниво меѓу двете земји.

Во септември 2022 година, двете земји ветиле дека ќе ја продлабочат билатералната соработка во секторите на електрична енергија и транспорт на природен гас. Бугарија се ангажираше со Европската комисија со цел да се изнајде начин за обезбедување дополнителни количества електрична енергија без притоа да бидат прекршени регулативите на ЕУ, што ќе овозможи стабилно снабдување со енергија за македонските домаќинства и бизниси.¹¹ Спроведувањето патоказ за спојување електрична енергија со Бугарија е условено со претходно воспоставување на претстојниот пазар Северна Македонија, Скопје.¹²

Бугарските и македонските власти во моментот разговараат за неколку заеднички иницијативи чија цел е унапредување на **енергетската сигурност** на двете земји. На Северна Македонија ќе ѝ се овозможи пристап до бугарскиот капацитет за складирање гас Чирен. Скопје, исто така, веќе го изрази својот интерес за учество во потенцијалното проширување на капацитетите на овој објект. На 20 октомври 2022 година, со поддршка од САД, бугарскиот оператор за гасна мрежа Булгартрансгаз и Државната компанија за пренос

¹¹ Бугарија може да извезува околу 200 мегават часови (MWh) електрична енергија на ден (приближно 10% од снабдувањето со електрична енергија во соседните земји) во Северна Македонија до крајот на март 2023 година. Сепак, Северна Македонија побара да купи електрична енергија по цени кои се под цените на слободните пазари. Според релевантните регулативи на ЕУ, бугарските власти треба претходно да ги разјаснат таквите услови со Европската комисија за да избегнат постапки кои би биле покренати во случај на кршење на правилата. Бугарија во моментот ги истражува можностите со Комисијата на ЕУ за да го надомести ценовниот јаз со користење на фондови на ЕУ.

¹² Европска комисија, *Извештај за Северна Македонија за 2022 година*, SWD(2022)337, Брисел, 12.10.2022, стр. 93.

на гас на Република Северна Македонија, ГА-МА, започнаа дискусии за изградба на интерконектор за гасно поврзување меѓу двете земји во делот на Кустендил-Жидилово. Ова ќе ѝ овозможи на Северна Македонија да добива гас од Азербејџан и од други извори преку интерконекторот помеѓу Бугарија и Грција (IGB), кој официјално беше пуштен во употреба на 1 октомври 2022 година.

Можности од Европската Унија

Бугарија и Северна Македонија можат да ги искористат инвестициите кои ЕУ ги прави во јавниот сектор во двете земји, во рамките на заеднички иницијативи и проекти кои се насочени кон остварување на нивните **заеднички приоритети за дигитална и зелена транзиција**. Софија и Скопје, исто така, можат да ги координираат своите напори кон декарбонизација и циркуларна економија преку комбинирање на своите капацитети и знаење и преку ангажирање во Твин Транзиција со користење на конструктивен капитал.

ЕУ обезбедува **далеку највисоко ниво на јавна финансиска помош за Бугарија** во споредба со земјите од Западен Балкан, вклучително и Северна Македонија. Во периодот од 2021 до 2027 година, Бугарија треба да добие 11 милијарди евра¹³ од Структурните и кохезиони фондови на ЕУ, кои би можеле да бидат дополнети и со над 10 милијарди евра кои потекнуваат од Инструментот за обнова и отпорност. Покрај овие билатерални механизми за финансирање на релација ЕУ-Бугарија, земјата исто така има пристап до бројни програми во ЕУ и тоа во сите домени на европската политика. Покрај тоа, Бугарија е рангирана во првите пет земји-членки на ЕУ кои имаат најздрави фискални позиции, благодарение на комбинацијата на низок јавен долг и буџетски дефицит. Во таа смисла, Бугарија би можела да ја преземе водечката улога во развивањето и спроведувањето на политики за економска соработка со Република Северна Македонија кои би биле насочени кон подобрување на инвестициската клима и на приливот на приватен конструктивен капитал во двете соседни земји.

¹³ European Commission, "EU Cohesion Policy: Commission adopts €11 billion Partnership Agreement with Bulgaria for 2021 – 2027", Newsroom, 6 July 2022.

Во 2020 година, во обид да ја зголемат својата помош за регионот и да ја забрзаат неговата интеграција, Европската комисија, земјите-членки на ЕУ и Норвешка го воспоставија **Економскиот и инвестицискиот план за земјите од Западен Балкан**.¹⁴ Планот мобилизира 9 милијарди евра јавна поддршка од Европската комисија за периодот 2021 – 2027 година со цел подобрување на економската и социјална конвергенција на регионот со ЕУ. Планот има за цел да го поттикне долгорочното закрепнување на регионот, истовремено надминувајќи ги структурните слабости и забрзувајќи ја зелената и дигиталната транзиција. Дополнително, ЕУ ќе обезбеди уште 1 милијарда евра како гаранции за намалување на трошоците за финансирање на инвестиции. Планот е надополнет и со **Гарантниот фонд за Западен Балкан**, кој има за цел да овозможи инвестиции во износ до 20 милијарди евра во наредниве десет години.¹⁵

Средствата за Економскиот и инвестицискиот план и за Гарантниот фонд за земјите од Западен Балкан се добиени од Инвестициската рамка за Западен Балкан¹⁶, кој претставува платформа која на едно место обединува повеќе донатори и која овозможува комбинирање на финансиските институции, вклучително и Европската банка за обнова и развој (ЕБОР) и Европската инвестициска банка со билатерални донатори. Бугарија може да ја искористи оваа можност **да стане еден од билатералните донатори** во оваа заедничка европска иницијатива за да ја поддржи македонската конвергенција со онаа на ЕУ, и во рамките на овој процес ќе се зајакне соработката помеѓу двете земји. Ова, исто така, може да помогне во тоа Бугарија да се позиционира како еден од стратешките партнери на Заедничкиот регионален пазар на земјите од Западен Балкан.

Во февруари 2022 година беше одобрен првиот пакет кој содржи 21 проект со кои се поддржуваат главните инвестиции предвидени со Планот. Станува збор за грант од ЕУ во износ од 1,1 милијарда евра кој се спроведува преку Инструментот за претпристапна помош 2021-2027 година (ИПА III) и со вкупна вредност на инвестиции од 3,2 милијарди евра, овозможени

¹⁴ Western Balkans Investment Framework, [Economic and Investment Plan for the Western Balkans 2021-2027](#).

¹⁵ European Commission, "Western Balkans: An Economic and Investment Plan to support the economic recovery and convergence", Press Release, October 06, 2020.

¹⁶ Western Balkans Investment Framework, About us, [Who We Are](#).

преку билатерални придонеси од земјите-членки на ЕУ и од Норвешка, како и од поволни заеми обезбедени од меѓународни финансиски институции. Еден од вкупно 21 одобрени проекти се однесува на последната делница од железничкиот коридор меѓу Северна Македонија и Бугарија и неговата вкупна инвестиција изнесува 412 милиони евра.

Северна Македонија и Бугарија можат билатерално да соработуваат за да ја зајакнат конкурентноста на нивните локални индустрии преку прекуграничната програма **Interreg-IPA за Северна Македонија и Бугарија**.¹⁷ Усвоена во 2015 година, оваа програма достигна вредност поголема од 19 милиони евра до 2020 година.¹⁸ За сегашниот програмски период од 2021 до 2027 година, износот на придонес од страна на ЕУ се зголеми на 31 милион евра.¹⁹ Овој програмски буџет вклучува и финансирање на еден стратешки проект, граничниот премин Клепало, за кој се резервирани околу 10 милиони евра. Програмата опфаќа два погранични региони во Бугарија (областите Благоевград и Кустендил) и три погранични региони во Северна Македонија – Североисточниот, Југоисточниот и Источниот т.е. вкупно 9.501 квадратни километри на кои живеат повеќе од 480.000 луѓе.²⁰ Програмата поттикнува проекти поврзани со зачувување на природата и биодиверзитетот, одржлива употреба на природни ресурси, заштита на животната средина и прекугранично управување со ризици.

Од 2007 година па досега, Бугарија и Северна Македонија започнаа **повеќе од 130 регионални проекти** во рамките на прекуграничната програма INTERREG. Главни активностивомоментовсеобуките и кампањите за подигање на свеста. Мнозинството од водечките партнери се јавни власти како што се општините, државни агенции, здруженија и културни и образовни субјекти. Недоволно се застапени **бизнисите и претпријатијата од приватниот сектор**, како и нивните асоцијации. Сегашната програма ќе финансира проекти во рамките на три приоритети: зајакнување на

интегрираниот развој во прекуграничниот регион, зазеленување на регионот и негово подобро поврзување (на пример, новиот граничен премин Клепало).²¹

Покрај главните инструменти на ЕУ кои се конкретно наменети за двете земји а кои беа опишани претходно, земјите можат исто така да користат и низа други алатки и програми на ЕУ кои им се достапни на Софија и/или Скопје за целите на финансирање заеднички проекти, како што се следниве:

- Финансирање за **трансевропски транспортен коридор**: Изградбата на железничкиот Коридор VIII од Северна Македонија кон Бугарија има значителни одложувања, што е причина за загриженост кај финансирањето од ЕУ. Потребни се дополнителни и итни напори за да се забрза напредокот во сите фази на овој железнички коридор и на другите приоритетни делници од главната железничка и патна мрежа.²²
- **Европската програма за истражување и иновации – Horizon Europe**, која располага со вкупен буџет од 95,5 милијарди евра и е отворена за бугарски и македонски истражувачки организации и компании.
- Инструменти за финансирање на **Европскиот инвестициски фонд и Европската инвестициска банка**, како и Меѓународната и Европската банка за обнова и развој.
- Фондот за солидарност на ЕУ за помош при катастрофи и CARE инструментот за бегалците.
- **Макро-регионалните територијални стратегии** на ЕУ и нивните соодветни програми за финансирање. Бугарија е дел од регионалната стратегија за Дунав, додека Северна Македонија²³ сè уште не е дел од ниту една од стратегиите.

¹⁷ Interreg EU, *Interreg IPA CBC Bulgaria – Republic of North Macedonia*, May 11, 2018.

¹⁸ *Interreg – IPA CBC, 2020+*.

¹⁹ Ministry of the Regional Development and Public Works, *INTERREG VI-A IPA Bulgaria North Macedonia 2021-2027*.

²⁰ Овие 5 региони се поделени според Европската номенклатура на територијални единици за цели на статистика (NUTS). Петте региони се на ниво NUTS III.

²¹ Во март 2022 година, се одржа онлајн сесија на Заедничката работна група на Програмата за прекугранична соработка Interreg-IPA меѓу Бугарија и Северна Македонија за новиот програмски период 2021-2027 година. По усвојувањето на конечниот нацрт од страна на Заедничката работна група, Програмата беше доставена на конечно усвојување до Европската комисија во Брисел. Се очекува одобрување од ЕК.

²² Европска комисија, *Извештај за Северна Македонија за 2022 година*, SWD(2022)337, Брисел, 12.10.2022, стр. 94.

²³ Единствената друга земја од Западен Балкан што не е дел од некоја слична регионална стратегија е Косово.

- Програми и иницијативи на **регионални и билатерални донатори**, како што се Централно-европската иницијатива, Вишеградскиот фонд и развојната соработка на САД, Норвешка, Швајцарија, Германија, Австрија итн.

Што е следно

Бугарија и Северна Македонија мора да се стремат кон тоа да го спроведат политичкиот компромис кој беше постигнат за време на француското претседателство со ЕУ, со што се отвори патот за започнување на пристапните преговори на Скопје со ЕУ. Двете земји треба да ги потенцираат и да ги се стремат кон позитивните економски можности за меѓусебна соработка и развој. Решавањето на отворените билатерални прашања, исто така, ќе ја зголеми отпорноста на двете земји против злонамерните странски влијанија. Законот за демократија и отпорност на Западен Балкан, кој во моментов поминува низ процедурите на американскиот Конгрес, ќе биде позитивна рамка што треба да се следи, како и Акциониот план за демократија на ЕУ. Следниве политички препораки би можеле да бидат основа на една заедничка стратегија на Бугарија и Северна Македонија за привлекување поконструктивен капитал во регионот со цел подобрување на просперитетот:

Заживување на соработката

- Спроведување и надоврзување на политичките и практични имплементација за разните **секторски мерки** кои се опишани во Заедничкиот протокол потпишан помеѓу Софија и Скопје на 17 јули 2022 година, и тоа во следниве области:
 - економија, трговија и иновации;
 - инфраструктура, транспорт и поврзување;
 - европска соработка, зелена транзиција и дигитална трансформација и владеење на правото;
 - туризам, културата, науката и образованието и млади и спорт.

Неопходно е обновување на активноста на разните работни групи на ниво на министерства и истите да се имплементираат според конкретни акциски планови и временски рокови.

- **Размената на искуства во областа на пристапување кон ЕУ**, вклучително и искористувањето на јазичната блискост помеѓу народите, што

може да го забрза транспонирањето на правото на ЕУ во Северна Македонија. Двете земји би можеле да го следат примерот на Чешка и Словачка, кои ги споделија нивните преводи на правото на ЕУ. Софија и Скопје би можеле да ги поддржат своите практични напори преку донесување на една похрабра декларација која ќе предвидува политичка амбиција за постигнување договор за временска рамка за да се работи на пристапување на Северна Македонија во ЕУ.

- **Вклучување во планирањето и спроведувањето на повеќе заеднички проекти** во рамките на меѓусебно достапните инструменти за финансирање од ЕУ. Бугарија би можела да го преземе водството во овој процес и да посвети повеќе време на планирање и на доделување ресурси за интензивирање на таквата соработка. Бугарија, исто така, би можела да се посвети на **посебен билатерален фонд за развој на инфраструктурата**, во износ од 1 милијарда евра во текот на следната деценија, како еден вид на изјава за политичка волја и за практична подготвеност да се испорачаат промени и да се внесе поконструктивен капитал во соседните земји. Дополнително, Софија би можела да го зголеми своето **финансирање за развојна помош** наменето за Северна Македонија; ова може да се направи билатерално или како дел од иницијативите на ЕУ, како и во соработка со други донатори, како што се норвешки, швајцарски, австриски, италијански, словачки и американски хуманитарни агенции и програми. Овој процес е веќе започнат. Бугарската помош за развојна соработка треба да настојува да ја зголеми соработката меѓу бизнисите како и помеѓу субјектите во граѓанското општество. Од нејзина страна, неопходно е Северна Македонија да идентификува механизми за значително унапредување на моментално слабиот капацитет за ангажирање на нови можности за финансирање.

Подобрување на поврзаноста

- Инвестирањето на повеќе ресурси за да постигнат конкретни резултати во подобрувањето на патната и железничката инфраструктура долж сите гранични премини е нешто што би ја подобрило слободната циркулација на стоки и луѓе и би ја подобрило воената мобилност меѓу сојузниците на НАТО на источното крило. Потребно е да се забрза изградбата на новиот граничен

пункт Клепало меѓу општините Струмјани и Берово.²⁴ Да се забрза изградбата на **трасата на Коридорот VIII и железничка линија** од Софија до Скопје.²⁵ Бугарија, Северна Македонија и Албанија треба да покренат заеднички активности пред Европската комисија за вклучување на врска Софија-Скопје-Тирана-Драч во трасата на предложените нови коридори за Западен Балкан како дел од развојот на новите трансевропски транспортни мрежи (TEN-T).

- Да се искористат моментот и можностите што ги нуди гасниот интерконектор Грција-Бугарија за развивање на **дополнителни гасни интерконекции меѓу Бугарија и Северна Македонија**, истовремено спроведувајќи активности кои ќе овозможат пристап за Северна Македонија до капацитетот за складирање гас во Чирен, Бугарија.
- Да се воспостави **претходен пазар на електрична енергија во Северна Македонија**, како претходник за имплементација на патоканалот за спојување на пазарите на електрична енергија на Северна Македонија и Бугарија.
- Трговијата, инвестициите и туризмот можат дополнително да се прошират. Како суштинска и основна цел, **секоја од двете земји би можела да се стреми кон тоа да има најбрзо растечки трговски и инвестициски промет за соодветниот пазар на другата земја**. Тие, исто така, треба да промовираат меѓусебни инвестиции, да обезбедат заштита на инвеститорите и да бараат интеграција во синџирот на вредности. Бугарија и Северна Македонија можат да

²⁴ Изградбата на новиот граничен премин е финансирана во рамките на прекуграничната соработка меѓу Бугарија и Северна Македонија 2021-2027 година (Програма INTERREG VI-A IPP за Бугарија Северна Македонија 2021-2027). Бугарија се обврза да обезбеди национално јавно кофинансирање во износ од 15%. Проектот целосно ќе ги изгради и реконструира патиштата кои водат кон Струмјани и Берово.

²⁵ Ако би имало брза железничка врска, патувањето меѓу Софија и Скопје би траело помалку од еден час. Железничкиот Коридор VIII има вкупна должина од 315 километри, од кои досега се изградени само 50%. Во 2017 година, двете национални министерства за транспорт потпишаа Меморандум за разбирање (MoU) за изградба на поврзувачките железнички мрежи. Коридорот VIII е суштински важен проект за обезбедување на слободна циркулација на стоки и луѓе. Тој е исто така суштински важен за обезбедување на воена мобилност на НАТО до/од Источното крило на Алијансата (овозможува поврзување на Италија, преку Албанија, Северна Македонија и Бугарија до Црното Море).

создадат можности за развој на заеднички туристички производи и услуги, искористувајќи ги предностите на традиционалното био-производство и земјоделската извонредност. ИТ секторот може дополнително да биде поттикнат да споделува искуство, знаење и ресурси. Софија би можела да има корист од пошироката листа на експертиза, додека Скопје би можело да добие пристап до енергична и добро опремена инфраструктура за поддршка на старт-ап бизниси.

- Да се поттикнува **размена на искуства и техничка помош (TAIEX)** со цел дизајнирање мерки и активности чија цел е подобрување на развојот на претприемништвото и конкурентноста на малите и средни претпријатија. Бугарски експерти би можеле да бидат ангажирани во координирање на деловните и гранковите политики во Поглавјето 20 (Претпријатија и индустриска политика). Соработување и споделување на информации за моделот за поддршка на мали и средни претпријатија и на деловната инфраструктура за поддршка на мали и средни претпријатија т.е. деловни центри, инкубатори, технолошки центри итн.
- Развој, зајакнување и координација на механизми за економска безбедност, како што се **проверка (скрининг) на инвестициите и спроведување санкции** во рамките на ЕУ, учејќи од искуството на земјите од Централна и Источна Европа, ЕУ и САД. Ова би можело да се прави во рамките на севкупното зајакнување на капацитетите на двете земји со цел давање поадекватен одговор на зголемените хибридни закани. Фокусирање на **конкретни сектори со потенцијал за раст и отворање работни места** од двете страни на границата, сето тоа во согласност со дигиталната модернизација и зелената транзиција на двете економии.
 - Постои неискористен потенцијал за **ИТ-секторот** во двете земји да соработува и заеднички да развива производи и услуги што ќе се нудат на европскиот и американскиот пазар.
 - Модернизирање на законодавството за дигитална економија, како што е регулирање на краудфандингот, олеснување на издавањето на работни визи за лицата кои не потекнуваат од ЕУ земји членки и обезбедување алтернативи за инвестирање во разни пензиски фондови – ваквите политики за возврат ќе привлечат странски

директни инвестиции и старт-ап бизниси. Создавањето **заеднички фонд за старт-ап бизниси и стимулирањето инвестиции во иновации** ќе ја зајакне меѓусебната соработка и ќе ја затопли деловната клима. Инвестициските фондови со седиште во Бугарија мора да се либерализираат и треба да дозволат да се регистрираат и претпријатија кои потекнуваат од земји кои се надвор од ЕУ.

- Да се зголемат напорите и да се посветат ресурси за поттикнување на **меѓусебното директно поврзување меѓу луѓето**,²⁶ како незаменлив начин на надминување на поделбите од минатото.
- Заедничко решавање на **демографските проблеми и проблемите со „одливот на мозоци“**, кои ги ослабуваат двете економии и го одвраќаат интересот на инвеститорите. Да се искористи постојното знаење и да се водат ефикасни политики за враќање на иселениците со цел квалификуваните државјани на овие земји да се привлечат да се вратат дома за работа (на пример, воведување периоди кога не се плаќа данок, стимулации за домување и грижа за деца, паушални плаќања итн.) користејќи ги како стимуланс нивните заеднички пазари. Дополнително, неопходно е да се поедностави билатералниот процес за добивање дозволи за работа и престој (Германија, на пример, има посебен имиграциски режим за граѓаните од Западен Балкан) а треба да се обезбедат и алтернативи за инвестирање во различни пензиски фондови.
- Да се обезбедат подобри можности за добивање стипендии. Се проценува дека околу 150-250 македонски студенти годишно ги започнуваат своите студии во Бугарија; оваа бројка може да се подобри доколку бугарската влада, граѓанските организации и универзитетите (на пример, Американскиот универзитет во Бугарија) доделат повеќе стипендии за редовни студии, за кандидати за специјалисти и докторанти од Северна Македонија. Притоа, Северна Македонија треба да размисли за вакви реципрочни мерки.

- Воспоставување институционализиран и **младински претприемачки дијалог** кој е финансиран од јавни средства и кој се базира на принципите на реципроцитет и взаемно разбирање и корист, заснован на моделот на француско-германската канцеларија за млади. Дијалогот би овозможил организирање размени на млади, волонтерски можности и други заеднички проекти и да соработува во рамките на програмите Erasmus+ и Horizon Europe за развој на претприемачки и деловни вештини.
- Креирање заедничка програма за поддршка на соработката помеѓу граѓанските организации со конкретен акцент на економска соработка, деловна безбедност, иновации во зелена и дигитална технологија и претприемништвото.

Справување со слабостите кои се однесуваат на заробената држава и економската безбедност

- Војната во Украина повикува на **поголема безбедност на конструктивниот капитал**. Софија и Скопје мора да се надоврзат на нивното членство во НАТО и истото да го искористат како почетна основа за **подобро безбедност за целите на развој на бизнисот**.
- Иако усогласувањето со ЕУ е јасен, примарен и долгорочен приоритет за двете земји, сепак неуспехот на претходните циклуси на пристапување и актуелните геополитички немири во регионот на Западен Балкан треба да ги поттикнат двете земји да се стремат кон **потесна соработка со САД**. Бугарија и Северна Македонија мора да им се придружат на Грција и Романија во проширувањето на нивната одбранбена и економска соработка со САД, бидејќи Вашингтон и понатаму е неопходен субјект за гарантирање на демократската транзиција на целиот регион на Балканот и Црното Море. Бугарија треба да се обиде да ја прошири својата улога во рамките на Иницијативата за трите мориња и да ја усогласи својата тамошна работа со своите приоритети за билатерална соработка со Северна Македонија.
- Настојување да се продлабочи **одбранбената соработка** во области кои имаат значителен потенцијал, вклучувајќи, но не ограничувајќи се на следново:

²⁶ Jusufi, I. et al., *From Dispute to Connectivity: Greece-North Macedonia-Bulgaria between a Difficult Past and a European Future*, Athens: Eliamep; Skopje: Analytica, 2022.

- Зацврстување на воената соработка со фокус на источното крило како дел од новите решенија за адаптација на Алијансата кои имаат за цел одвраќање и градење одбранбени капацитети. Понатаму, двете земји треба да учествуваат во регионалните одбранбени иницијативи и проекти за воена мобилност на НАТО и ЕУ, вклучително и во изградбата на Коридорот VIII и соработка во одбранбената индустрија со цел модернизација на нивните армии.
- Учество на Република Северна Македонија во мултинационалната борбена група на НАТО која е формирана во Бугарија, како и во борбата против хибридните закани и иницијативите за сајбер безбедност и управување со кризи.
- **Давање приоритет на интегрираното гранично управување;** неопходно е формирање на заедничка работна група за борба против прекугранични измами, трговија со луѓе и шверц со дрога и оружје.
- Заеднички настап во **справувањето со двојните предизвици на заробување на медиумите и државата и на руската економска војна и влијание во регионот.**
 - Настојување, во соработка со ЕУ, заеднички да се решаваат останатите **институционални, економски, политички и други ранливости** кои можат да доведат до заробување на државата. Ставање акцент на соработката со граѓанското општество согласно посоченото во извештајот на ЕУ за владеење на правото во Бугарија и Годишниот извештај за напредокот на Северна Македонија. Редовно користење на иновативни дијагностички инструменти како што е дијагностиката за проценка на заробена држава (SCAD),²⁷ мониторинг на спроведувањето на антикорупциската политика (МАСРП),²⁸ и системот за редовно следење на корупцијата.²⁹ Соединетите Американски Држави (преку УСАИД) и ЕУ (преку DG NEAR) можат дополнително да го помогнат процесот на меѓусебно учење и размена на искуства.
 - Ставање висок приоритет на **враќање во претходна состојба на заробувањето на државата овозможено од Русија, особено во секторите енергетика и клима.** Заедничко имплементирање на столбовите на трилемата на ЕУ за Енергетската унија, настојувајќи да се постигне рамнотежа помеѓу зелената транзиција, економската конкурентност и енергетската безбедност. Еден од можните инструменти за подобро планирање на заедничката енергетска соработка е Индексот на ризик за енергетска и климатска безбедност.³⁰ Индексот може да обезбеди корисно взаемно разбирање на ризиците и можностите со кои се соочува секоја земја и да ги посочи најдобрите области за интеграција во ЕУ.
 - Враќање во претходна состојба на заробувањето на медиумите направено од проруските сили, како и од взаемно засилувачките просрпски сили во случајот на Северна Македонија. Вклучување во тековните иницијативи на САД и ЕУ кои ставаат акцент на **справување со заробувањето на медиумите и дезинформациите** во дигиталните и социјалните медиуми. Да се обрне внимание на сите четири елементи на заробување на медиумите: сопственост, рекламирање, влада и когнитивно. Понатамошно продлабочување на соработката меѓу медиумите од двете земји со цел подобрување на новинарските стандарди, поттикнување на позитивни наративи и спротивставување на дезинформациите.

²⁷ Stoyanov, Gerganov, and Yalamov, *State Capture Assessment Diagnostics*, Sofia: CSD, 2019.

²⁸ Gerganov, A., *Monitoring Anti-Corruption Policy Implementation in High-Risk Sectors: Benchmarking Reports of Nine Public Organisations in Bulgaria, Italy, Romania and Spain*, Sofia: Center for the Study of Democracy, 2021.

²⁹ Shentov, O., Stefanov, R., and Todorov, B., *Anti-Corruption Reloaded: Assessment of Southeast Europe*, SELDI, 2014.

³⁰ Индекс на ризик за енергетска и климатска безбедност (ECSRI) е политички инструмент заснован на докази кој ги следи најважните ранливости во однос на енергетската безбедност и климата со кои се соочуваат земјите-членки на ЕУ. За повеќе информации види: Vladimirov, M., Rangelova, K., and Dimitrova, A., *The Great Energy and Climate Security Divide: Accelerated Green Transition vs. the Kremlin Playbook in Europe*, Sofia: Center for the Study of Democracy, 2022.

* * *

Руската војна на агресија беше инспирација на досега невидено единство, решителност и издржливост кај глобалната демократска заедница, особено во Европа. Ваквите случувања отворија прозорец на можност за земјите од Западен Балкан да се вратат на патот на демократските пазарни реформи и евроатлантските интеграции. Бугарија и Северна Македонија треба да ја искористат оваа можност со користење на финансиска и техничка **поддршка од ЕУ, САД и НАТО за да привлечат конструктивен капитал** и да постигнат конкретен напредок во владеењето на правото и економската трансформација што ќе го подобри просперитет за сите нивни граѓани.

Сега зависи од владите, приватниот сектор и лидерите на граѓанското општество заеднички да го исполнат ова ветување. Меѓутоа, Софија и Скопје мора да дејствуваат брзо, да ја **зајакнат поврзаноста во разни области** како што се инфраструктура, енергетика, економија и на ниво на граѓани, а истовремено да применуваат законодавни решенија со кои ќе се затворат празнините во владеењето на правото и заробувањето на државата и медиумите. Патот нема да биде лесен и тој мора да се надоврзе на претходните неуспеси, но ако успеат да се надминат себеси, Бугарија и Северна Македонија ќе ги зајакнат своите економии, општества и одбраната од мешањето на Русија и другите авторитарни држави а ЕУ и НАТО ќе станат посилни и пообединети во тој процес.

